MILLIY JURNALISTIKADA JASALMA INTELLEKTTIŃ ABZALLÍQLARÍ HÁM MASHQALALARÍ

Jartıbaeva Biybisara Kuwanıshbay qızı – *magistrant*
biybisarajartbaeva@gmail.com
Qaraqalpaq mámleketlik universiteti

ПРЕИМУЩЕСТВА И ПРОБЛЕМЫ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В НАЦИОНАЛЬНОЙ ЖУРНАЛИСТИКЕ

Жартыбаева Бийбисара Куўанышбай кызы – *магистрант*
Қарақалпақ мәмлекетлик университети

ADVANTAGES AND CHALLENGES OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN NATIONAL JOURNALISM

Jartibaeva Biybisara Kuwanishbay qizi – *Master's Student*
Karakalpak State University

Tayanısh sózler: jasalma intellekt, jurnalistika, deepfake, fake news, media qáwipsizligi, avtorlıq huqıq, sanlı media, faktcheking, generativ AI, ChatGPT, media etika, málimleme qáwipsizligi, avtomatlastırılǵan jurnalistika, sanlı texnologiyalar, AI regulation, media sawatlılıq.

Rezyume. Bul maqalada milliy jurnalistikada jasalma intellekt texnologiyalarınıń qollanılıwı, onıń tiykarǵı abzallıqları hám júzege keltirip atırǵan mashqalaları keń analiz etiledi. Ózbekstan mediasında jasalma intellekttiń integraciyası, sonıń ishinde xabar tayarlaw, analitikalıq kontent jaratıw, avtomatlastırılǵan tekst islew hám vizual materiallar tayarlaw procesleri qarastırıladı. Sonıń menen birge, deepfake texnologiyaları, jalǵan kontent tarqalıwı, jeke maǵlıwmatlardı qorǵaw hám avtorlıq huqıq penen baylanıslı máseleler ilimiy tiykarda tallanadı. Ózbekstanda jasalma intellektti huqıqıy tártipke salıw boyınsha alıp barılıp atırǵan reformalar, sonıń menen bir qatarda Qıtay, Evropa Awqamı hám Italiya tájiriybeleri salıstırmalı túrde úyreniledi. Izertlew nátiyjeleri jasalma intellektti jurnalistikada juwapkershilikli qollanıw, media etikasın saqlaw, faktcheking sistemaların jetilistiriw hám málimleme qáwipsizligin támiyinlewdiń áhmiyetin ashıp beredi.

Ключевые слова: искусственный интеллект, журналистика, deepfake, fake news, медиабезопасность, авторское право, цифровые медиа, фактчекинг, генеративный ИИ, ChatGPT, медиаэтика, информационная безопасность, автоматизированная журналистика, цифровые технологии, регулирование ИИ, медиаграмотность.

Резюме. В данной статье широко анализируются вопросы применения технологий искусственного интеллекта в национальной журналистике, их основные преимущества и возникающие проблемы. Рассматриваются процессы интеграции искусственного интеллекта в медиасферу Узбекистана, включая подготовку новостей, создание аналитического контента, автоматизированную обработку текстов и подготовку визуальных материалов. Наряду с этим на научной основе исследуются проблемы deepfake-технологий, распространения ложного контента, защиты персональных данных и авторского права. Анализируются реформы, проводимые в Узбекистане в сфере правового регулирования искусственного интеллекта, а также в сравнительном аспекте изучается опыт Китая, Европейского союза и Италии. Результаты исследования раскрывают важность ответственного использования искусственного интеллекта в журналистике, соблюдения медиаэтики, совершенствования систем фактчекинга и обеспечения информационной безопасности.

Key words: artificial intelligence, journalism, deepfake, fake news, media security, copyright, digital media, fact-checking, generative AI, ChatGPT, media ethics, information security, automated journalism, digital technologies, AI regulation, media literacy.

Summary. This article provides a comprehensive analysis of the application of artificial intelligence technologies in national journalism, highlighting their main advantages and emerging challenges. The study examines the integration of artificial intelligence into the media sector of Uzbekistan, including news production, analytical content creation, automated text processing, and the development of visual materials. In addition, the article scientifically explores issues related to deepfake technologies, the spread of false content, the protection of personal data, and copyright regulations. The research also analyzes the ongoing reforms in Uzbekistan aimed at regulating artificial intelligence, while comparatively examining the experiences of China, the European Union, and Italy. The findings emphasize the importance of the

responsible use of artificial intelligence in journalism, adherence to media ethics, the improvement of fact-checking systems, and the strengthening of information security.

Ózbekstanda sońǵı jılları jasalma intellekt texnologiyaları jurnalistika tarawına keńnen kirip kele basladı. Sonıń menen birge, bul texnologiyalar menen baylanıslı qáwip-qáterler de artpaqta, atap aytqanda, jeke maǵlıwmatlardan ruxsatsız paydalanıw hám jasalma ónimlerdi nadurıs tarqatıw jaǵdayları kóbeygen. Máselen, 2023-jılı internet tarmaqlarında 1129 dana, 2024-jılı bolsa 3553 dana JI járdeminde tayarlanǵan nızamsız material anıqlanǵan. Bul jaǵday milliy nızamshılıqtı JI texnologiyaların tártipke salıwǵa baǵdarlaw zárúrligin kórsetedi.

2025-jıl 15-aprelde Kun.uz saytında járiyalanǵan xabarda [1] Oliy Majlis Nızamshılıq palatası JI menen baylanıslı qatnasıqlardı tártipke salıwshı nızamdı birinshi oqıwda maqulladı. Nızamda JI járdeminde jaratılǵan málimleme ónimlerine markirovka qoyıw hám jeke maǵlıwmatlardı ruxsatsız qayta islewdi qadaǵan etiw názerde tutılǵan. Bul ilaj ǴXQ hám internette JI ónimlerinen juwapkershilikli paydalanıwdı xoshametleydi.

Deputat Shahnoza Xolmuhammedovanıń atap ótiwinshe, JI texnologiyaları insan huqıqları hám jeke maǵlıwmatlardıń qáwipsizligi ushın áhmiyetli qáwip-qáterler jaratpaqta. Deputattıń atap ótiwinshe “Ótken jılı belgili shaxslardıń audio, foto hám videoların qálbekilestiriw 50 esege artqan, bunday jaǵdaylar milliy nızamshılıqta JI texnologiyalarınan paydalanıw qatnasıqların tártipke salıw zárúrligin arttırmaqta”. Alisher Qodirov bolsa Hákimshilik juw rshilik kodeksine qosımshalar kirgiziw usınısın bildirgen, atap aytqanda, jeke maǵlıwmatlardı ruxsatsız qayta islegen hám tarqatqanlar ushın juwapkershilik belgilenedi: jumıs quralları konfiskaciya etiledi, 15 sutkaǵa shekem hákimshilik qamaqqa alınadı yamasa bazalıq esaplaw muǵdarınıń 50-100 esesine shekem járiymaǵa tartıladı. Deputat Ilhom Abdullaev nızam joybarı sheklewshi yamasa qadaǵan etiwshi emes, al huqıqıy maydandı anıqlawǵa qaratılǵanın atap ótti. Sonıń menen birge, JI járdeminde jaratılǵan málimleme ónimlerin markirovkalaw - bul ónimdi sertifikatlaw emes, al sanlı kontenttiń dáregin bildiretuǵın tártip ekeni atap ótildi.

Deputatlar Ekaterina Smesova hám Zafar Xudoyberdiyev te nızamnıń jámiyet ushın zárúrligin atap ótip, markirovkalaw hám JI ónimleriniń tarqalıwın qadaǵalaw máselelerin dodaladı. Aziz Akbarov bolsa jeke maǵlıwmatlar menen birge, mámleket imidjine yakı tariyxıy shaxslarǵa tásir etetuǵın kontentke de juwapkershilik kirgiziw usınısın bildirdi.

Jurnalistikalıq kózqarastan, bul nızam JI texnologiyalarınıń paydalı hám unamsız táreplerin belgilew imkaniyatın beredi. Paydalı tárepleri - málimlemeni tez hám nátiyjeli tayarlaw, statistikalıq hám analitikalıq materiallardı avtomatlastırıw, jumıs nátiyjeligin arttırıw. Kemshilik tárepleri - jeke maǵlıwmatlardı qorǵaw, jalǵan kontentti tarqatpaw hám insan huqıqların buzbaw minnetlemesi. Solay etip, nızamshılıq JI ónimlerinen juwapkershilikli paydalanıwdı xoshametleydi, sonday-aq, insan huqıqları hám málimleme qáwipsizligin qorǵawǵa xızmet etedi.

Kun.uz, Kar24, Gazeta.uz hám Qalampir.uz sıyaqlı iri Ózbekstan málimleme portalları xabarlardı jedel jetkeriw procesinde jasalma intellekt texnologiyalarınan jedel paydalanbaqta. Bul process milliy jurnalistikada nátiyjelikti arttırıw hám resurslardı optimallastırıwǵa xızmet etedi. Dástúriy jurnalistika procesinde xabar tayarlaw, analitikalıq maqala jazıw hám jańalıqlardı jedel jetkeriw kóp waqıt hám insan resursların talap etedi. Jasalma intellekt quralları bolsa bul procesti sezilerli dárejede tezlestiredi hám ápiwayılastıradı. Jurnalistler ushın JI qollanılıwınıń tiykarǵı abzallıqlarınan biri - waqıttı únemlew. Máselen, xabar tayarlaw procesinde insan jurnalist teksttiń tiykarǵı ideyasın, faktlerdi hám gilt sózlerdi belgileydi. Usı maǵlıwmatlar tiykarında ChatGPT yamasa soǵan uqsas JI platformaları sekundlar ishinde jetik, grammatika hám stil jaǵınan durıs, mazmunlı tekst islep shıǵaradı. Bul process tek ǵana jedellikti arttırıp qoymastan, al insannıń dóretiwshilik hám analitikalıq potencialına kóbirek waqıt ajıratıwǵa imkaniyat beredi. Jurnalistler endi quramalı analitikalıq maqalalar, interaktiv reportajlar yamasa innovaciyalıq kontent jaratıw menen shuǵıllanıwı múmkin.

Jasalma intellekttiń jáne bir abzallıǵı - turaqlı hám izbe-iz tekst jaratıw qábileti. Máselen, qanday da bir jańalıqtı kóplegen portallar ushın beyimlestirilgen formada tayarlaw kerek bolsa, JI hár bir platforma ushın tezlik penen tekstlerdi qayta islep shıǵıwı múmkin. Usı tárizde, jańalıqlardıń sapası tómenlemeydi, al operativligi artadı. Bunnan tısqarı, JI quralları analitikalıq jumıslarda da járdem beredi: statistikalıq maǵlıwmatlardı jedel tallaw, tema boyınsha alternativ variantlardı usınıs etiw hám hátte

auditoriya ushın qızıqlı kontent jaratıwda innovaciyalıq sheshimlerdi kórsetedi.

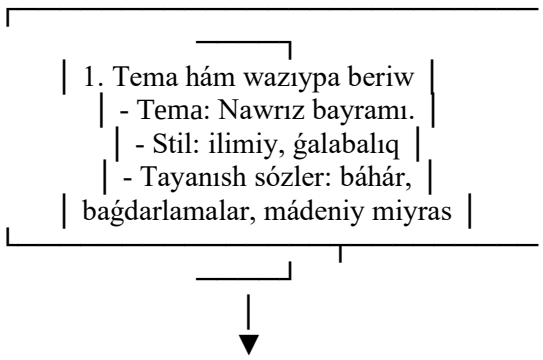
Nátiyjede, jasalma intellekt milliy media tarawında tek ǵana xabarlardı jedel jetkeriw emes, al jurnalistlerdiń dóretiwshilik hám tallaw jumıslarına kóbirek imkaniyat jaratatuǵın qural sıpatında xızmet etpekte. Bul texnologiyalar milliy jurnalistikanı jańa basqıshqa alıp shıǵadı, nátiyjelikti arttıradı hám básekige shıdamlı málimleme maydanın qáliplestiriwde áhmiyetli rol atqaradı.

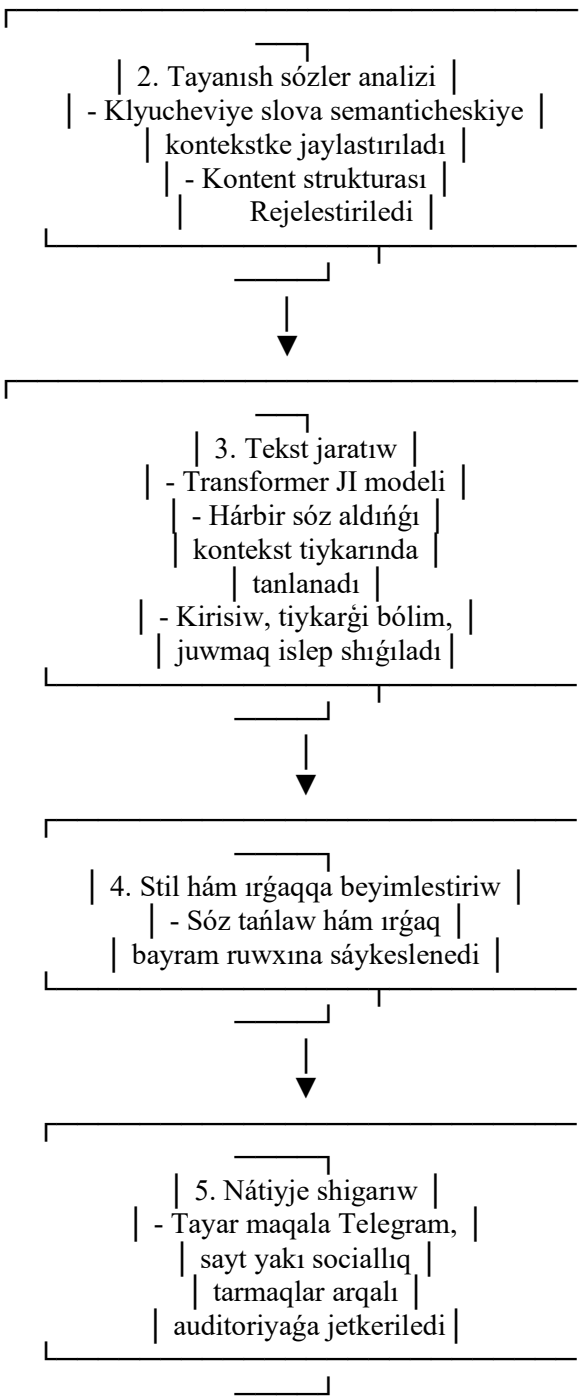
Jurnalistikada jasalma intellekt qurallarınıń qollanılıwı tek ǵana tekst jaratıw procesin tezlestirip qoymastan, al onı jámiyetke jetkeriw formasın da ózgertedi. Máselen, jurnalist ChatGPT sıyaqlı platformaǵa belgili bir tema boyınsha maqala jaratıwdı tapsıradı hám oǵan kerekli maǵlıwmatlardı, gilt sózlerdi yamasa baǵdardı bildiredi. Jasalma intellekt bolsa bul maǵlıwmatlar tiykarında qızıqlı, mazmunlı hám oqıwshılardı tartatuǵın tekstti sekundlar ishinde islep shıǵaradı.

Bul procesti ámeliy mısal arqalı kórsetiw múmkin. Máselen, jurnalist Nawrız bayramı haqqında dástúriy emes, kreativ maqala tayarlamaqshı bolsa, ChatGPT ge temanı hám tiykarǵı baǵdarlardı beredi. Jasalma intellekt bolsa bayramnıń tariyxıy, mádeniy hám zamanagóy táreplerin birlestirgen, oqıwshınıń itibarın tartatuǵın maqaladı jaratadı.

Nawrız bayramı: jańa baslamalar hám ráńbáreń dástúrler

“Nawrız - báhárdiń birinshi kúninde keletuǵın, áyyemgi hám bay mádeniy miyrasımızdı sáwlelendiretuǵın bayram bolıp esaplanadı. Bul kún tek ǵana tábiyattıń oyanıwı emes, al insan qálbinde jańa úmitler, jańalanıw tilegin oyatadı. Hár bir shańaraqta, hár bir qalada Nawrız ózine tán ruwx penen belgilenedi: dástúriy taǵamlar tayarlanadı, kósheler bayramday bezetiledi, adamlar bir-birin jıllı tilekler menen quwandıradı.”

Bul diagramma JI járdeminde xabar jaratıw procesin vizual tárizde sáwlelendiredi. Hár bir blok procestiń óz aldına basqıshın bildiredi hám kósherler basqıshlardıń izbe-izligin kórsetedi.

Tayar tekst keyin milliy ǵalaba xabar qurallarınıń hár qıylı platformaları arqalı jámiyetke jetkeriledi. Bul jerde maqala Telegram kanalı arqalı oqıwshılarǵa jedel jetkeriliwi múmkin, sonıń menen birge saytlar, sociallıq tarmaqlar yamasa mobil qosımshalar arqalı da auditoriyaǵa jetkeriw imkaniyatı bar.

10-súwret

Bul súwretti jaratıwda paydalanılǵan prompt: "Nawrız bayramı kórinisi, qaraqalpaq milliy kiyimindegi adamlar oynap, kúlip, bayramdı belgilep atır. Arqa planda qaraqalpaq milliy naǵısları hám ráńbáreń bezekler, súmelek tayarlanıp atırǵan stollar, gúller hám báhár tábiyatınıń gózzallıǵı sáwlelengen. Peyzaj jıllı, kewilli, bayramǵa tán ruwxta, detallar anıq hám real, reńler janlı hám tábiyiy, milliy mádeniyat hám dástúriy elementlerdi atap ótiwshi tárizde".

DALL·E arqalı jaratılǵan bul súwret jurnalistke óz qálewi boyınsha vizual material jaratıw imkaniyatın beredi. Bul qural járdeminde jaratılǵan súwretler basqalardikine uqsas emes hám siyrek ushırasatuǵın bolıp, jurnalistikalıq dóretiwshilik hám redaktorlıq erkinlikti keńeytedi. Solay etip, jasalma intellekt tiykarındaǵı rásmiy qurallar jurnalistlerge óziniń professional maqsetlerine tolıq sáykes, individual hám original vizual kórinislerdi islep shıǵıw imkaniyatın beredi. Jasalma intellekt tek ǵana tekst jaratıwda járdem berip qoymastan, al onıń ǵalabaǵa eń jayıwı hám jetkeriliw procesin de tezlestiredi. Jurnalistler bul texnologiya járdeminde quramalı hám waqıt talap etetuǵın jumıslardı avtomatlastıradı, óz waqtın analitikalıq jumıslarǵa, kreativ joybarlarǵa hám keńirek auditoriya menen interaktiv baylanısqa baǵdarlaw imkaniyatına iye boladı. Usı tárizde, JI quralları milliy media tarawında nátiyjelikti arttırıw, dóretiwshilik potencialdı keńeytiw hám jańalıqlardı jedel jetkeriw ushın áhmiyetli qural sıpatında xızmet etpekte.

Sanlı texnologiyalar hám jasalma intellekt sistemalarınıń jedel rawajlanıwı jurnalistika tarawında jańa imkaniyatlar jaratıw menen birge, avtorlıq huqıq penen baylanıslı bir qatar quramalı máselelerdi de júzege keltirmekte.

Búgingi kúnde jasalma intellekt algoritmleri járdeminde tekst jazıw, talqılaw, awdarma islew hám de jańalıqlar jaratıw procesleri barǵan sayın avtomatlastırılmaqta. Bul process bolsa jurnalistikalıq kontenttiń avtorlıǵı, intellektual múlk huqıqı hám málimlemeden paydalanıw shegaraların qayta kórip shıǵıwdı talap etedi. Jurnalistikada jasalma intellekt texnologiyalarınan paydalanıw procesinde eń áhmiyetli mashqalalardan biri jaratılǵan kontenttiń avtorın anıqlaw máselesi bolıp tabıladı. Dástúriy jurnalistikada maqala, reportaj yakı analitikalıq materialdıń avtorı sıpatında jurnalist kórsetiledi. Biraq jasalma intellekt járdeminde jaratılǵan materiallarda kontenttiń avtorlıq máselesi quramalasadı. Sebebi bunday kontent algoritmler, programmalıq sistemalar hám maǵlıwmatlar bazalarına tiykarlanǵan halda avtomatikalıq tárizde qáliplesedi. Nátiyjede, jasalma intellekt tárepinen jaratılǵan teksttiń avtorı sıpatında jurnalist pe, programmist pe yamasa sistema iyesi me degen soraw júzege keledi. Mine usınday máselelerdiń aldın alıw maqsetinde, 2025-jıl 22-mart kúni Beijing Reviyew jurnalınıń Policy Express bóliminde Chen Chunyou hám Cui Shuang avtorlıǵında "AI-generated Content on New Regulation" atlı maqala járiyalandı. [2] Bul maqalada Qıtayda jasalma intellekt járdeminde jaratılǵan kontentti tártipke salıwǵa qaratılǵan jańa huqıqıy mexanizmler haqqında maǵlıwmat beriledi. Maqalada atap ótiliwinshe, Cyberspace Administration of China (CAC) hám jáne úsh mámleketlik uyım tárepinen jasalma intellekt arqalı jaratılǵan kontentti anıqlaw hám belgilew boyınsha jańa reje islep shıǵılǵan. Bul reglament 2025-jıl 1-sentyabrden kúshke kiriwi rejelestirilgen. Rejeniń tiykarǵı maqseti - generativ jasalma intellekt texnologiyalarınan paydalanıw procesinde júzege keliwi múmkin bolǵan nadurıs málimleme, manipulyaciya hám málimleme qáwipsizligine qáwiplerdi azaytıw bolıp esaplanadı. Keyingi jıllarda generativ

jasalma intellekt hám "tereń sintez" texnologiyalarınıń jedel rawajlanıwı nátiyjesinde tekst, súwret, audio hám video kórinisindegi jasalma kontentti jaratıw biraz ańsatlastı. Bul process bir tárepten ekonomikalıq rawajlanıw hám sanlı kontent islep shıǵarıw kóleminiń artıwına xızmet etse, ekinshi tárepten jalǵan málimleme tarqalıwı hám málimleme ortalıǵınıń buzılıwına alıp keliwi múmkin. Sol sebepli Qıtay húkimeti jasalma intellekt tiykarında jaratılǵan kontentti anıqlaw hám paydalanıwshılar ushın ashıq túrde belgilew sistemasın engiziw zárúr, dep esaplamaqta. Jańa nızamshılıqqa bola, jasalma intellekt járdeminde jaratılǵan kontentti belgilewdiń eki tiykarǵı túri boladı: ashıq (visible) belgiler hám jasırın (hidden) belgiler.

Ashıq belgiler - tekst, grafika yamasa audio kórinisinde kórinip turatuǵın belgiler bolıp, olar paydalanıwshılarǵa kontent jasalma intellekt tárepinen jaratılǵanlıǵın anıq kórsetedi. Jasırın belgiler bolsa kontent fayllarınıń metadata bólimine jaylastırıladı hám ápiwayı paydalanıwshılar tárepinen kórinbeydi. Bunday texnologiya kontent deregin anıqlaw hám tekseriw procesin ańsatlastırıwǵa xızmet etedi. Sonday-aq, jasalma intellekt xızmetlerin usınatuǵın platformalar belgili jaǵdaylarda kontentke májbúriy túrde ashıq belgi qoyıwı hám fayl metadata bóliminde jasırın identifikaciya belgilerin jaylastırıwı shárt boladı.

Kontentti tarqatıw menen shuǵıllanıwshı internet platformaları bolsa jasalma intellekt tiykarında jaratılǵan materiallardıń tarqalıwın qadaǵalaw ushın arnawlı texnikalıq qurallardan paydalanıwı kerek. Qánigelerdiń atap ótiwinshe, Qıtayda házirgi kúnge shekem 300 den aslam generativ jasalma intellekt ónimleri hám 3000 ǵa shamalas xızmetler dizimnen ótken.

Sonlıqtan bul jańa reje mámlekette jasalma intellektti basqarıw hám sanlı málimleme qáwipsizligin támiyinlew sistemasın bunnan bılay da jetilistiriwge qaratılǵan áhmiyetli qádem bolıp esaplanadı. Bunnan tısqarı, jańa tártip jasalma intellekt járdeminde jaratılǵan kontentti islep shıǵıwdan baslap onı tarqatıwǵa shekemgi pútkil procesti qamtıp aladı. Yaǵnıy, qadaǵalaw mexanizmleri tek ǵana kontent jaratıw basqıshında emes, al platformalarda jaylastırıw hám tarqatıw basqıshlarında da ámelge asırıladı. Bul bolsa jasalma intellekt texnologiyalarınan paydalanıwda juwapkershilikti anıq belgilew hám málimleme qáwipsizligin kúsheytiwge xızmet etedi. Sonıń menen birge, 2025-jıl 1-sentyabrden baslap Qıtayda "Cybersecurity Technology: Identification Methods for AI-Generated Content" atlı milliy standart ta kúshke kiredi. Bul standart jasalma intellekt tárepinen jaratılǵan kontentti anıqlawdıń texnikalıq normaların belgileydi hám huqıqıy tártipke salıw mexanizmleri menen birgelikte jasalma intellekt qáwipsizligin támiyinlewge xızmet etedi. Qıtaydıń bul baslaması jasalma intellekt járdeminde jaratılǵan málimlemeni basqarıw hám qadaǵalaw boyınsha kompleksli sistemanı qáliplestiriwge qaratılǵan bolıp, ol global kólemde jasalma intellekt etikası hám málimleme qáwipsizligi máselelerin tártipke salıw procesinde áhmiyetli tájiriybe sıpatında bahalanbaqta.

Evropa Awqamı tárepinen qabıl etilgen EA AI Act jasalma intellektti tártipke salıwǵa qaratılǵan eń áhmiyetli hám keń kólemli huqıqıy hújjetlerden biri bolıp esaplanadı. [3] Bul normativlik hújjet jasalma intellekt sistemaların qáwip dárejesine qarap klassifikaciyalaydı hám olardı úsh kategoriyaǵa ajıratadı: qabıl etip bolmaytuǵın qáwipke iye sistemalar, joqarı qáwipli sistemalar hám tómen yamasa minimal qáwipke iye sistemalar. Qabıl etip bolmaytuǵın qáwip kategoriyasına insan huqıqları hám jeke erkinliklerge úlken qáwip tuwdıratuǵın texnologiyalar, máselen, mámleket tárepinen qollanılatuǵın sociallıq reyting sistemaları kiredi hám olar qadaǵan etiledi. Joqarı qáwipli sistemalar bolsa qatań huqıqıy talaplarǵa boysınadı, atap aytqanda, jumısqa qabıllaw procesinde talabanlardı avtomatikalıq tallaytuǵın jasalma intellekt baǵdarlamaları usılar qatarına kiredi. Tómen qáwipli sistemalar bolsa salıstırmalı erkin qollanılıwı múmkin. Bul nızam tek ǵana texnologiyalıq taraw emes, al jurnalistika hám ǵalaba xabar qurallarınıń jumısına da tikkeley tásir kórsetedi. Sebebi zamanagóy media platformalar jasalma intellekt járdeminde jańalıqlardı avtomatikalıq jaratıw, kontentti tańlaw, auditoriya is-háreketlerin tallaw hám usınıs algoritmlerin qáliplestiriw proceslerinde belsene paydalanbaqta. Sol sebepli, jasalma intellekttiń huqıqıy tártipke salınıwı jurnalistikada informaciyanıń isenimligi, ashıq-aydınlıǵı hám avtorlıq máselelerin támiyinlewde áhmiyetli faktor esaplanadı. Izertlewshilerdiń pikirinshe, Evropa Awqamınıń bul baslaması 2018-jılı qabıl etilgen General Data Protection Regulation sıyaqlı global standartqa aylanıwı múmkin. Nátiyjede jasalma intellektten paydalanıw procesinde insan huqıqları, maǵlıwmatlar qáwipsizligi hám media etika principlerin qorǵaw imkaniyatı keńeyedi. Usı kózqarastan, AI Act nızamı keleshekte jurnalistikada jasalma intellektten juwapkershilikli paydalanıwdıń áhmiyetli huqıqıy tiykarlarınıń biri sıpatında bahalanadı.

Italiya jasalma intellektti huqıqıy jaqtan tártipke salıw hám onnan paydalanıwǵa baylanıslı avtorlıq huqıq máselelerin anıq belgilep bergen mámleketlerden biri bolıp esaplanadı. 2025-jılı qabıl etilgen “Italian Artificial Intelligence Law 132/2025” (Italiyanıń Jasalma intellekt nızamı 132/2025) jasalma intellekt texnologiyaların

tártipke salıw menen bir qatarda, avtorlıq huqıq tarawına da áhmiyetli ózgerisler kirgizdi. [4] Bul nızam 2025-jıl 10-oktyabrden kúshke kirgen bolıp, ol Evropa Awqamınıń jasalma intellektti tártipke salıw boyınsha ulıwma siyasatı menen únles halda islep shıǵılǵan. Atap aytqanda, nızam 2024-jıl 13-iyunde qabıl etilgen EA Regulation 2024/1869 talapların milliy dárejede integraciyalawdı názerde tutadı.

Usı nızamnıń 25-statyası arqalı Italiyanıń tiykarǵı avtorlıq huqıqı húJjeti - Italian Copyright Act (Law No. 633 of 1941) ge ózgerisler kirgizildi. Bul nızam Italiyada dóretiwshilik jumıs ónimlerin qorǵaytuǵın tiykarǵı normativlik - huqıqıy húJjet bolıp esaplanadı. Jasalma intellekt texnologiyalarınıń rawajlanıwı bolsa bul huqıqıy sistemanı jańa shárayatlarǵa beyimlestiriw zárúrligin júzege keltirdi.

Jańa nızamǵa muwapıq, Italiya avtorlıq huqıqı haqqındağı nızamınıń 1-statyası tómendegi redakciyada bayan etildi: "Dóretiwshilik xarakterge iye bolǵan "insan" intellektuallıq dóretiwshiligi ónimleri usı nızam menen qorǵaladı. Buǵan ádebiyat, muzika, súwretlew óneri, arxitektura, teatr hám kinematografiyaǵa tiyisli sh'ǵarmalar kiredi. Olardıń sáwleleniw forması yamasa usılına qaramastan, eger shıǵarma avtordıń intellektuallıq miyneti nátiyjesi bolsa, jasalma intellekt quralları járdeminde jaratılǵan bolsa da, ol avtorlıq huqıq penen qorǵaladı." [5]

Bul norma jasalma intellekt járdeminde jaratılǵan shıǵarmalardıń huqıqıy statusın anıq belgilep beredi. Nızamshılıqqa bola, eger shıǵarmanıń jaratılıw procesinde insan avtorınıń dóretiwshilik úlesi hám intellektuallıq miyneti bar bolsa, bunday shıǵarmalar avtorlıq huqıq penen qorǵaladı. Bunda jasalma intellekt texnologiyaları tek ǵana járdemshi qural sıpatında qaraladı.

Sonıń menen birge, bul qatnas jasalma intellekt tárepinen tolıq avtomatikalıq tárizde jaratılǵan kontent avtorlıq huqıqı qorǵawına iye emes ekenligin de ańlatadı. Sebebi avtorlıq huqıq sisteması tariyxıy jaqtan insannıń dóretiwshilik jumısı ónimlerin qorǵawǵa qaratılǵan. Eger shıǵarmanıń dóretiliwinde insannıń dóretiwshilik úlesi bolmasa, bunday nátiyjeler avtorlıq huqıq obektine kirmeydi. Italiya nızamshılıǵı jasalma intellektti ǵárezsiz avtor sıpatında tán almaydı hám avtorlıq huqıqınıń tiykarǵı subekti sıpatında insandı tán aladı. Bul qatnas jasalma intellekt texnologiyalarınan paydalanıwdı sheklemeydi, kerisinshe, olardı dóretiwshilik procesinde járdemshi qural sıpatında qollanıw imkaniyatın saqlap qaladı. Nátiyjede, avtorlıq huqıq sistemasınıń dástúriy principleri saqlanıp qalǵan halda zamanagóy texnologiyalar menen baylanıslı jańa huqıqıy qatnasıqlar da tártipke salınadı.

Ózbek mediasında jasalma intellekt texnologiyalarınıń jedel integraciyası jańa imkaniyatlar menen bir qatarda qıyın mashqalalardı da júzege keltirmekte. Ásirese, sońǵı jıllarda deepfake texnologiyaları járdeminde jaratılıp atırǵan joqarı dárejede realistlik videolar hám xabarlar málimleme mákanınıń isenimliligine úlken qáwip tuwdırmaqta. Bul fenomenniń teoriyalıq mazmunın túsiniw ushin, eń dáslep deepfake texnologiyasınıń mazmuni hám texnologiyalıq tiykarların anıqlap alıw zárúr.

Deepfake texnologiyası - bul "deep learning" (tereń úyreniw) hám "fake" (jalǵan) túsinikleriniń birikpesinen kelip shıqqan bolıp, jasalma intellekt tiykarında jaratılatuǵın sintetikalıq media túrin bildiredi. [6] Bul texnologiya járdeminde súwretler, videolar hám audiojazıwlar qayta islenedi yamasa pútkilley jańadan jaratıladı, nátiyjede olar júdá real kóriniske iye boladı. Deepfake'ler real yamasa oylap tabılǵan shaxslardı sáwlelendiriwi múmkin bolıp, olardıń júz kórinisleri, dawısı hám háreketleri jasalma túrde modellestiriledi. Bul proceste neyron tarmaqlar, ásirese, generativ modeller úlken kólemdegi maǵlıwmatlardı úyrenip, insan is-háreketlerin joqarı anıqlıq penen tákirarlaw imkaniyatın beredi.

Bul texnologiya sintetikalıq media túsiniginiń áhmiyetli quram bólegi esaplanadı, yaǵnıy hár túrli media elementlerin integraciyalaw arqalı jańa informaciya ónimi jaratıladı. Deepfakeler kino, reklama hám bilimlendiriw sıyaqlı tarawlarda innovaciyalıq imkaniyatlar jaratıw menen birge, nadurıs maqsetlerde qollanılǵanda áhmiyetli málimleme qáwipsizligi mashqalaların júzege keltiredi. Atap aytqanda, olar arqalı jalǵan xabarlar tarqatıw, jámiyetlik pikirdi manipulyaciyalaw yamasa jeke abıraýǵa zıyan jetkeriw sıyaqlı jaǵdaylar júzege keliwi múmkin. Sol sebepli, deepfake texnologiyasın tek ǵana rawajlandırıw emes, al onı anıqlaw hám tártipke salıw mexanizmlerin jetilistiriw zamanagóy media ortalıǵınıń áhmiyetli wazıypalarınan biri esaplanadı. Bunday jasalma kontentler kóbinese haqıyqattı manipulyaciyalaw, jámiyetlik pikirdi nadurıs baǵdarlaw hám siyasiy yamasa sociallıq proceslerge tásir kórsetiw maqsetinde qollanılmaqta. Máselen, Iran diniy jetekshisi Ali Xominaiy atınan úlken muǵdardağı adamlar jıynalǵanlıǵı sáwlelengen video sociallıq tarmaqlarda keń tarqaldı hám bul jaǵday Donald Tramp tárepinen jasalma intellekt ónimi sıpatında bahalandı. Bul video arqalı 250 mıńǵa shamalas adamlar bir jerge jıynalıp, jetekshige bolǵan ǵalaba qollap-quwatlawdı kórsetip atırǵanday etip súwretlengen, biraq bul jaǵday real waqıyqatta júz bermegen. Bunday mısallar sonı kórsetedi, jasalma intellekt tiykarında jaratılǵan jalǵan xabarlar (fake news) hám vizual materiallar jámiyette "haqıyqat" túsiniginiń salıstırmalıǵına alıp kelmekte. Nátiyjede auditoriya internet hám

sanlı platformalardağı maǵlıwmatlarǵa bolǵan isenimin joǵaltıp baradı. Bul bolsa media tutınıwshılardıń dástúriy ǵalaba xabar quralları - televideniye, radio hám baspa basılımlarǵa bolǵan iseniminiń qayta tikleniwine sebep bolıp atırǵanın baqlaw múmkin. Sebebi bul platformalar tariyxıy jaqtan málimlemeni tekseriw, verifikaciyalaw hám rásmiy dereklerge súeniw principleri tiykarında jumıs alıp barǵan. Jámiyette házir de "eger xabar televideniyede berilgen bolsa, demek ol isenimli" degen stereotip bar bolıp, bul jaǵday dástúriy ǴXQnıń legitimligin bekkemleydi.

Sanlı media platformalar bolsa tezlikti tiykarǵı dep bilgen halda kóbinese málimlemeni tereń tallaw hám faktchekingten ótkermesten járiyalawǵa beyimlespekte. Bul bolsa jurnalistikalıq etikaǵa qayshı túrde "birinshi bolıp xabar beriw" principiniń "eń isenimli xabardı jetkeriw" principinen ústin qoyılıwına alıp kelmekte. Nátiyjede nadurıs yamasa manipulyaciyalıq málimlemeler tarqalıp, auditoriya iseniminiń tómenlewine sebep boladı. Ásirese, jasalma intellekt quralları arqalı jaratılǵan kontentlerdi anıqlaw qıyınlasqanı sebepli, jurnalistler aldında jańa kásiplik talaplar qáliplespekte.

Usı kózqarastan, zamanagóy jurnalistika jumısında jasalma intellektten paydalanıw procesin tártipke salıw, onı professional standartlar menen úylestiriw hám texnologiyalıq qurallardı sın kózqarastan qatnas tiykarında qollanıw zárúrligi artıp barmaqta. Jurnalistler hár bir xabardı járiyalawdan aldın onı arnawlı verifikaciya platformaları, fakt-cheking sistemaları hám deepfake anıqlaw baǵdarlamaları arqalı tekseriwi shárt. Bul proceste media sawatlılıq, málimleme qáwipsizligi hám sanlı etika normaları úlken áhmiyetke iye.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Kalpokas I., Kalpokiyene J. Deepfakes. — Cham: Springer, 2022. — 1–2-betlar. — DOI: 10.1007/978-3-030-93802-4.

2. Italian Law No. 132/2025. The First Domestic Law in the European Union on the Use of Artificial Intelligence. Italy, October 2025.